

Norske medisinstudenter i tysk fangenskap

Ved stengningen av Universitetet i Oslo november 1943 ble mannlige norske studenter arrestert og sendt til fangeleirer i Tyskland. De norske studentene var privilegerte i forhold til andre fange-grupper, for de skulle omvendes, ikke utryddes. De utgjorde en homogen gruppe unge menn og hadde gode ledere blant seg. Likevel døde 17 norske studenter under eller like etter oppholdet – seks av disse var medisinstudenter.

Oppgitte interessekonflikter: Ingen

Elling Kvamme
Søndreveien 4J
0378 Oslo

Stemningen var opphetet og polarisert på Universitetet i Oslo høsten 1943. Mange universitetslærere og studenter deltok i illegalt arbeid, spesielt avisvirksomhet. Dette visste Josef Terboven, Reichskommissar for Norge, men han visste ikke hvem som gjorde hva. Det gjorde et sterkt inntrykk på studentene da stud.med. Andreas Bertnes ble arrestert og skutt. Høsten 1943 ble ti universitetslærere og 64 studenter arrestert. 30. november fikk Terboven så det påskuddet han trengte: En illegal gruppe hadde satt fyr på Aulaen. Studentene fikk skylden. Over 1 200 mannlige studenter ble arrestert og sendt til en militærleir i Stavern.

Transport til Tyskland

Etter forhør av en viss dr. Ohm ble om lag 500 løslatt av ukjente grunner eller overført til andre leirer i Norge. De øvrige ble sendt til Tyskland med fangeskipet *Donau* i to puljer. Den første puljen, med 291 studenter, ble 9. desember 1943 sendt til St. Andreas ved Sennheim (i dag Cerney),

mens resten, 353 studenter, 7. januar 1944 ble sendt til konsentrasjonsleiren Buchenwald. I den første puljen var det 108 medisiner, hvorav sju ferdige leger, i den siste 81, hvorav seks leger.

Sennheim-gruppen ble utsatt for stort press for å gå inn i SS. De stod imot, selv om de risikerte alvorlige represalier. Deres innsats og deres motstand var av avgjørende betydning. Studentene ble satt til å grave skyttergraver og til annet arbeid i uniformer uten distinksjoner. Buchenwald-gruppen, der jeg var med, ble etter ankomst i leiren behandlet som vanlige fanger. Vi ble snauklippet, fratatt alle eiendeler og iført pyjamasliknende tøy. Det var lite og dårlig mat og vi frøs under lange appeller. Etter en tid ble vi anbrakt i en særleir omgitt av piggråd, fikk bedre mat og tillatelse til å motta Røde Kors-pakker. Vi ble innelukket i en brakke omgitt av piggråd, med forbud mot å ha kontakt med fangene utenfor, et forbud vi greide å omgå. Vi fikk såpass med mat og Røde Kors-pakker at vi kunne dele ut til barn og andre radmagre fanger i leiren. Slik skaffet vi oss venner.

Det ble etter hvert klart for oss at vi skulle omvendes til den rette tro. Professorer fra universitetet i Jena ble tilkalt for å undervise

oss i rasehygiene og SS-ideologi. Vi småsov under forelesningene. Det var kjedelig.

I nabobrakken ble det utført eksperimenter på mennesker. Smertefulle forsøk, hvor de fleste ofrene døde. Halvstuderte leger og tyske professorer fra universitetet i Berlin utførte forsøkene. Andre fanger fortalte oss om det. Tyske leger var på den tiden i verdenstoppen innen medisinsk forskning – de var forfattere av de fleste av våre mest brukte lærebøker, og mange av dem hadde vært våre forbilder. De hadde glemt den hippokratiske ed, den som alle leger i Europa måtte kjenne og forholde seg til.

Fangeundervisning

Jeg var så heldig å komme i en gruppe hvor vi ble undervist av andre fanger, blant andre tidligere overborgermester i Praha, Petr Zenkl, en nederlandsk indremedisiner, Rudolf Hamburger, og den franske fysiologen Charles Richet. Litt faglig utbytte hadde vi av det. Under ledelse av Richet obduserer vi lik der døden skyldtes sykdom. Vi så hønseeggstore tuberkulosekaverner hos unge ukrainere, og pasienter med septisk skarlagensfeber med hummerrød hud og utbredte flegmoner. De mange som ble hengt, skutt eller torturert til døde fikk vi selvsagt ikke se. Derimot fikk vi se lampekjermer laget

Norske studenter på utmarsj i Sennheim-leiren 1944. Foto ukjent

av menneskehud og hoder som ved hjelp av en egen teknikk var skrumpet inn og var på størrelse med en appelsin eller en grapefrukt. De var groteske, med langt hår som ikke var tilsvarende klippet. Vi så radmagre lik før kremering, stablet som vedskier.

Fangeundervisningen gav også muligheter for å få informasjon om krigens gang. Våre lærere hadde tilgang til en hemmelig radio i leiren. Vi fikk således kjennskap til invasjonen i Normandie samme dag som den fant sted – under løfte om ikke å fortelle det til våre kamerater.

De fleste studentene i Buchenwald ble sendt til St. Andreas ved Sennheim i to puljer, som forlot leiren henholdsvis 7. juli og 23. oktober 1944. Tyskernes plan var nok at Sennheim-gruppen da skulle ha gått inn i SS og at vi derfor ikke ville hatt noe valg. Slik gikk det heldigvis ikke. På dette tidspunkt stod de allierte troppene bare noen mil fra Sennheim. I denne situasjonen er det ubegripelig at tyskerne ville bruke jernbanemateriell til å frakte oss den lange veien.

Nordover fra Sennheim

Etter en måned var området rundt Sennheim omringet av de allierte. Studentene, både fra den opprinnelige Sennheim-gruppen og vi som kom fra Buchenwald, ble delt i puljer. De friske måtte marsjere til Freiburg, Burkheim eller Bischoffingen. De to siste gruppene, hvor jeg var med, ble satt til å bemanne en ferge over Rhinen. Den fraktet troppe-transporter fra Frankrike. Dette var deltakelse i krigen på tysk side, noe det ikke var tillatt å sette krigsfanger til. Da våre argumenter ikke vant gehør, nektet vi å utføre dette arbeidet. Vi streiket. Fergen ble like

etterpå senket av de allierte. Kommandanten vår ville skyte noen eller alle for ordrenekt og drog til Freiburg for å få tillatelse til det, men byen var nettopp bombet og alt var kaos. En av studentene omkom under bombing av Freiburg.

I stedet for å bli skutt ble vi sendt på marsj i fire dager uten mat til byen Alpirsbach. Vi overnattet i kalde låver. Deretter ble vi transportert til Buchenwald i låste godsvogner. Denne reisen tok nye fire dager, og vi fikk kun mat to ganger – en halvliter tynn suppe. Fremme i Buchenwald måtte vi stå 14 timer på appellplassen uten noe å spise. Vi ble reddet av våre venner i leiren, spesielt danske politifolk og tsjekkere, som fikk smuglet til oss mat når vi måtte gå for å gjøre vårt fornødne. Vi ble så anbrakt i Kleinlager, den dårligste delen av leiren etter Zeltlager (teltleiren). Etter en tid gjenfant vi vår gamle status og fikk motta Røde Kors-pakker.

1. mars 1945 ble vi sendt med tog i lukkede godsvogner til konsentrasjonsleiren Neuengamme ved Hamburg. Reisen var farefull på grunn av stadige bombeangrep. Spesielt dramatisk var situasjonen om natten på jernbanestasjonen i Erfurt. Toget som stod rett til høyre for vårt, ble truffet. 6. mars ankom vi til Neuengamme, og 20. april ble vi ble befridd av grev Folke Bernadottes hvite busser og transportert til Danmark. Derfra ble vi så sendt til Sverige, og de fleste av oss kom tilbake til Norge 25. mai.

Etterskrift

De norske studentene var privilegerte i forhold til andre fanger. Vi skulle ikke utryd- des, men omvendes. Vi utgjorde en homo-

gen gruppe unge menn, og vi hadde gode ledere blant oss. Dessuten gjorde de nyutdannede legene og studentpleierne en utmerket jobb under vanskelige forhold. Vi fikk nok mat, bortsett fra i enkelte perioder. Likevel døde 17 norske studenter under eller like etter oppholdet i de tyske fangeleirene, seks av disse var medisinstudenter.

Vi snakket ikke om fangenskapet etter krigen og ble ikke plaget med spørsmål heller. Norge trengte leger, og studiet ble effektivisert ved å bytte ut semestre med trimestre, uten at kravene ble senket. Vi måtte derfor fordype oss i bøkene og følge med i undervisningen. Dessuten var vi en slags antihelter sammenliknet med dem som virkelig hadde gjort en krigsinnsats, slik som «gutta på skauen» og englandsfarerne. Det tror jeg de fleste av oss godtok. Det er først i de senere år, mye som et resultat av absurde påstander om at konsentrasjonsleirene ikke har eksistert, at vi har følt at vi måtte fortelle hva vi opplevde og så med egne øyne (1–7).

Manuskriptet ble godkjent 29.9. 2005.

Litteratur

1. Apeland NM. Fra Aulaen til Buchenwald. Blader fra en students dagbok. Stavanger: Otto Floor's Arvinger A/S, 1945.
2. Sars M, Tranøy KE. Tysklandsstudentene. Oslo: Cappelen, 1946.
3. Eidem K. Aulaen brenner. Norske studenter under hakekorset. Oslo: Gyldendal, 1980.
4. Erichsen K-J. Slottsfanger. Oslo: Ars Forlag, 1985.
5. Kvamme E. Tysklandsstudenter. Videofilm i to deler sendt på NRK1 august 1997.
6. Kvamme E. Arrestasjonen av studentene og fangenskapet i Tyskland. I: Fure JS, red. Studenter under hakekorset. Oslo: Unipub, 2003.
7. Fure JS, red. Studenter under hakekorset. Oslo: Unipub, 2003.